

İDARE MERKEZİ
ANKARA, İstanbul Caddesi
Maarif Eminliği yanında

İSTANBUL BÜROSU
İstanbul, Ankara Caddesi
No — 87

HAYAT

Fiati her yerde 15 kuruş
seneligi, posta ile 7,5 Türk Lirası
(Ecnebi Memieketlere 7,5. Dollar)

Abona ve ilan için İstanbul
bürosuna muracaat edilir
Yazı işlerinin mercii Ankara
merkezidir

Hayata, daima hayata.. Dünyaya daha çok hayat katalım!

— NIETZSCHE —

Cilt: V

Ankara , 29 Teşrinisani , 1928

Sayı: 105

Bir intiba

Terakki Fikri

Muharriri: Profesör MUSTAFA ŞEKİP BEY.

Yazan: MEMET SERVET

"Hayat," sütunlarında, muhterem arkadaşım Şekip Beyden bahsetmek için yeni bir fırsat çıktığından dolayı, haklı olarak, seviniyorum ve bu defa, Şekip Beyin çalışkan ve velut zekâsının, geniş ve mühim bir pilâna uyarak, bize hediye ettiği tam bir eser karşısındayız. Zamanımızın felsefî kültürü içinde "terakki," den geri kalmamağı arzu edenlerin, bu 178 sayfalık eseri dikkatla okumaları lâzımdır.

Vakıa eser, (Hayat) karilerine yabancı değildir: bir iki bahsi ve bazı tadiller müstesna olmak üzere alel'umum bu sütunlarda tefrika halinde intişar etmiştir, deyebiliriz. Onun için burada, "terakki fikri,"ni tanıtmak esas fikrin muhtelif fasıllara nasıl dağıldığını ve her faslın

binasında ne gibi maddeler kullanıldığını gösterecek değilim: belki bu satırlarla üzerime almak istediğim vazife, bu güzel olduğu kadar kuvvetli ve yeni görüşlerle dolu eserin hey'eti umumiyesinden aldığım intibaları kaydetmek ve nihayet bu intibalar arasından, bir kari sıfatıyla öyrendiğim veyahut takvîyet bulduğum fikirleri işaret etmekten ibarettir.

Böyle bir tahlil, şüphesiz şahsî ve tarafgirane olmak tehlikesine daha fazla maruzdur; fakat ne zarar? Zevk ve istifade ile okunan yaratıcı eserler, yalnız tartılmaz, tadılır da! Şekip Bey de, bu sevimli kitap içinde, zaten "tarih-i tatmağı ve tattırmağı her şeye tercih etmemişmidir?"

..

Evel emirde şunu söylemek isterim ki, kendi hiç bir şey duymadığı halde, aldığı talimata kör-körüne inkiyat, şeklinin uygunluğu ve hafıza sayesinde muvaffak olan sanatkarın sanati, harikulade hüsnüyle muzaffer olmuş bir ahmak kadın için çıldırmağa benzer. Şu kadarki, pek fazla müteheyic olan sanatkar da asabına tabii tamamen hakim olamayacağından, içinde kinden nevmidiye, nevmididen ümide, ümitten zafere ve zaferden husrana geçilerek beşerin bütün tahassusat ve ihtirasatını bir kaç dakika içinde ifade eden sahnelerde hiç muvaffak olamamak tehlikesine maruzdur.

Aktörün kendi hüviyetiyle temsil ettiği şahsı muhayel arasında benzeyişler istemeğe başlayınca, katil rolüne hapsane mahkûmlarından ve kral rolüne sakit hükümdarlar-

dan mümessil aramağa kadar bu işin tahammülü vardır.

İnsanın tepdiline kudreti olmayan şekli cismanisi bile sanatkarın azmü iradesi karşısında ramolur. Düzenin vefatından beri İtalyanın en büyük kadın sanatkarı olan Emma Gramatika'yı ilk defa sahnede görüşümü hiç unutamam.

Batayın (Lafalen) isimli ve kahramanının behemhal güzel olması icabeden bu piyeste, sahnede perdenin yarısına doğru görüldüğü zaman, kendisini tanıtmamak için pek fakirane bir kiyafetle bir hastahaneden dönüp karşımıza çıkıyordu. Ve sefil kiyafetiyle yaşlı ve kuru yüzü öyle çirkindi ki, bu intibain homurtuları sıraları dolaştı, belki kendisine de vardı. Lâkin bir az sonra artık çirkin olduğunu unutmuş, onu hayran dinliyor ve seyrediyorduk. Hamitin Sarabernar için demiş

"Terakki fikri"nin son sayfasını bitirdiğim zaman, bir kanaatimin kuvvetlendiğini hisettim: bu günkü fikir hayatımızın ön safında yürüyen Şekip Beyin zihnî karakteristiklerini aramak isteyen bir kimse bunları, şeniyetin meçhûl kalmış bir köşesini tespit ve izah etmek suretiyle bilgilerimizi çoğaltmağa çalışanlarda mevcut vasıflar şeklinde tasavvur ederse, zanederim, yanılır; bunlarda sırf düşünce ve sırf tenkît hakimdi; halbuki hayatın daha geniş olan bir çehresi daha var: yapan veya yapmak için inanan insanın çehresi. Bence, Şekip Beyin zihnî mekanizmesi içinde bu ikinci muharrik azamî bir hürriyet içinde, hüküm sürmektetir.

Demek istemiyorum ki, fikir olduğu gibi, büyük bir sanatkar istediği zaman daima güzel olabilir.

Hakikî sahne artisti bence her ruhun esararına nüfuz ve her mahlûkun hal ve tavrunu tasavvur edebilir. Ve onun hal ve tavrunu okadar sıhhatla taklît edebilir ki, maddî şeklinden makiyajlara rağmen uzak kalsa bile ehemmiyeti yoktur. Ve elbette oynarken sanatın ulvî heyecanını ruhunda duyarak, sırf ekmek parası kazanmak için tüccar defteri dolduran bir katip gibi çalışmaz. Fakat ulvî bir vazifesi olduğunu düşünerek gemisini idare ederken bütün soğukkanlılığını muhafaze eden bir kaptan gibi, kendisini heyecanların pencesine kaptırmamak ve şaşırmamak için bu heyecanlariyle mütemadî bir cidal içinde, teyekkuz ve basiret halindedir.

NAHİT SIRRI

âleminde kalmak şartıyla, inanan zekâ, inanabilmek için şeniyetten uzakta bulunmağa mecburdur; onu tenvire, yeni bir köşesinde yeni bir hakikatin yüzünü açmağa muhtaç değildir; bilâkis! Böyle bir iddia, hiç şüphesiz, yanlış olduğu gibi, hassaten Şekip Beye atfedildiği zaman baha mühim bir hata eder:

Yoksa "terakki fikri,"nin -birçok misaller arasında - "on sekizinci asır Alamanyasında," faslını okumamış ve oradaki «Leibniz» i başka felsefe tarihlerinde görmüş olmak lâzımdır; itiraf edelim ki Şekip Beyin tasvir ettiği "H. Spencer" bizzat Spencer için bile bu kadar vazih değildir!

Fakat bütün bunlara rağmen, muhterem profesör, bize sakın ve klasik bir felsefe tarihçisi gibi, Leibniz, i veya Spencer, i izah etmek için kalemi eline almış değildir: Bu hedefin, nakadar kuvvetle duyulmuş olduğunu, hatta evet deyeceğim ki, - bu hedefe nakadar derinden inanılmış olduğunu anlamak için, eserin her sayfasına sirayet etmiş olan ihtirası gözle görmek lâzımdır; her filozofun üzerinde, felsefesinin nüsgünü, müt-hiş bir acele ve katî bir niyetle emip kısa bir tevakkuftan sonra diğerine atlayan müdekkik zekânın, bazan karşısına çıkan ve esas teze aykırı düşen her nazariyeye karşı aldığı sarîh hücum vaziyeti nakadar manidardır: Lalande'tan bahsederken, Şekip Beyi adeta kendi felsefesine hücum etmiş ve aralarında iyi kötü şahsî münasebetler mevcut bir muasır vatandaş karşısındaymiş gibi görüyoruz!

Bence, Şekip Beydeki inanmak ihtiyacının yarattığı bu kıymetli eserden karilerine intikâl edecek esas fikirlerden bir tanesi de şu olacaktır: felsefe tarihini okumak kolaydır; fakat anlamak ciddiden güçtür; ve anladıktan sonra bu derece zevkli ve kıymetli bir tarih şubesi yoktur.

Şekip Bey, nasıl, tetkik ettiği filozofların bizzat karşısına geçerek ve metinlerini okuyarak eserini vücutte getirdiğini anlatırken diyor ki: «Burada eserimi emsali arasında ne suretle terkip ve temayüz ettirmeğe çalıştığımı da söylemek isterim. Terakki fikrinin tarihi, kıymeti ve tenkiti hakkında Fransız lisaniyle intişar etmiş olan maruf eserleri mutalaa ettikten sonra bunlardan hiç birinin terkip ve telâkki tarzını kendim için kâfi bulmadım. Bunun üzerine tam iki sene bu fikri bir tez dairesinde inkişaf ettirebilmek için ana me hazların en mühimlerini bizzat gözden geçirmeğe mecbur oldum; ve ancak bu sayede müelliflerin şahsî veya millî noktai nazarlarının tesirinden kurtularak meseleyi müstakil bir gözle muhakeme edebildim. [Sayfar: VI - VII].

Bütün noksanlarına rağmen güzel bir telif eseri olan (Vorlander, in kitabından sonra [1] "Terakki Fikri," öyle zannederim ki memleketimizde felsefe kültürünün taammümü için en kıymetli bir amil olacaktır. Bu itibarla sırf «fikirler romanından» ibaret bir felsefe tarihi yerine filozofları, yaşayan bir insan gibi konuşturan; zihni, tefekkür labirentleri içine atıp bırakmaktan fazla hayatın sokakları arasında dolaştıran bir felsefe tarihinin geçtiğini görmek ciddiden zevkli bir şey oluyor.

Şekip Bey felsefî tefekkürleri tek bir buut üzerine dizip sıralamaktan ibaret olan klasik felsefe tarihçilerini yolundan ayrıldığını şu satırlarla bize ifşa ediyor: "Eveleminde pek şahsî ve ibdaî görünen bu münferit ifade ve izahların tenevvürlerini tasnif ede -

[1] Vörlander, felsefe tarihi. Birinci cildi profesör Izzet Bey tarafından tercüme edilmiş ve neşredilmiştir. İkinci cildi, Pr. Orhan Sadettin Bey tarafından tercüme edilmiş ve neşredilmek üzeredir.

bilmek için de bunları felsefî ilmî, dinî, millî, içtimai ve siyasî muhitlerini vaz ederek anlamağa çalıştım.» Bence bu cümle, yeni felsefe tarihçiliğinin usûlünde temeltaşı olmağa lâyıktır.

Felsefeyi, (Olympe) tepesinde yaşayan ilâhlar kadar, insanların hayatından uzak budü mücerrette bir fikir âleminin eseri addedecek nesillerden uzaktayız. Fakat felsefe tarihini yeni fikrin çerçevesi arkasından seyredebilmek o kadar kolay olmasa gerektir ki değil bizde Avrupada bile bu çeşnide eserlere nadiren rasgeliyoruz. Buna rağmen felsefe tahsil eden genç nesli artık, «fikir romanları» ndan kurtulabilmek için *Terakki Fikri*'de » takip edilen usule layık olduğu büyük kıymeti vermek lâzımdır.

Bu gözle bakınca Şekip Beyi bir ruhiyatçı gibi değil bir içtimaiyatçı olarak görmeğe hakkımız vardır Zannederim. Yahut daha doğrusu, Şekip Bey, her şeyden fazla cemiyet problemleri ateşli bir surette yaşayan bir mütefekkirimizdir. Bana öyle geliyor ki, Türkiyeye "Bergson" u, «Freud» u tanıtmaya çalışan emeklerinde bile, Şekip B. kafası bugünkü Türk cemiyetinin dertleriyle dolu bir filozoftur.

(James) in, (Freud) un (Bergson) un üzerinde zaman zaman tevakkuf eder ve muhitini bu mütefekkilere ısındırmakta fayda gören muhterem müellif son eseriyle kendisine yeni bir çığır açmıştır.

MEMET SERVET

